

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (106)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (106)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'37-112

DOI 10.35433/philology.1(106).2026.115-126

КОНЦЕПТОСФЕРА РАДІСТЬ У ДІАХРОНІЙНОМУ ВИМІРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

О.-А. О. Гульцьо*

У праці розглянуто діахронічну динаміку вербалізації концептосфери РАДІСТЬ у художньому дискурсі української мови ХХ–ХХІ ст. Мета дослідження полягає у виявленні змін частотності, структурно-семантичних характеристик і метафоричних моделей вербалізації концептосфери РАДІСТЬ як складника позитивного емоційного досвіду мовної спільноти. Методологічним підґрунтям дослідження послугувала теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа й М. Джонсона, а також її розвиток теорією метафоричної варіативності З. Ковецича, що дало змогу окреслити сталі та індивідуально-авторські, а також культурно марковані метафори. Фактологічну базу сформовано на основі двох підкорпусів української художньої прози, створених у ГРАК, які репрезентують періоди 1901–2000 рр. та 2001–2022 рр. Збалансованість даних забезпечено врахуванням часових параметрів і тендерної належності авторів. Проаналізовано частотність метафоричних моделей концептосфери РАДІСТЬ репрезентованих лексемами втіха, потіха, провіток, радість, радіощі, розрада, торжество, утіха, а також простежено динаміку їхнього використання в текстах досліджуваних періодів. Від так, кореляційний аналіз (коефіцієнти Спірмена й Пірсона, модифікований критерій Стьюдента) підтверджує статистичну значущість виявлених тенденцій. Отримані результати засвідчують поступову зміну динаміки вербалізації емоційних концептів, де простежується перехід від об'єктних до антропоцентричних моделей метафоризації концептосфери РАДІСТЬ. У ХХ ст. переважають об'єктні метафоризації, тоді як у ХХІ ст. концептосфера РАДІСТЬ частіше метафоризується за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА. Поява змішаних типів репрезентації РАДОСТІ свідчить про розмиття меж метафоричного мислення, що притаманне постмодерному мовленнєвому й концептуальному контексту ХХІ століття.

Ключові слова: концептосфера, діахронія, метафора, метафорична модель, вербалізатори, корпусний підхід, статистичний аналіз.

THE CONCEPTUAL SPHERE OF JOY IN THE DIACHRONIC PERSPECTIVE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Hultso O.-A. O.

The article explores the diachronic dynamics of verbalizing the conceptual sphere JOY in Ukrainian literary discourse of the 20th–21st centuries. The aim of the study is to identify changes

* аспірант та асистент кафедри прикладної лінгвістики
(Національний університет "Львівська Політехніка")
hultso.olena@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1690-4429

in frequency, structural-semantic characteristics, and metaphorical models of verbalizing the conceptual sphere JOY as a component of the linguistic community's positive emotional experience. The methodological framework is based on the theory of conceptual metaphor developed by G. Lakoff and M. Johnson, as well as its further elaboration in Z. Kövecses's theory of metaphorical variation, which made it possible to distinguish stable, individually authored, and culturally marked metaphors.

The empirical basis of the study consists of two subcorpora of Ukrainian fiction created within the GRAC corpus platform, representing the periods 1901–2000 and 2001–2022. Data balance was ensured by considering temporal parameters and authors' gender. The analysis examines the frequency of metaphorical models within the conceptual sphere JOY, represented by the lexemes *emixa* "solace", *nomixa* "delight", *npocвimox* "gleam of joy", *радiсть* "joy", *радощи* "joys", *розпада* "consolation", *торжествo* "exultation", and *ymixa* "pleasure", and traces the dynamics of their usage across the selected periods. Accordingly, correlation analysis (Spearman's and Pearson's coefficients, modified Student's t-test) confirms the statistical significance of the identified trends. The findings indicate a gradual change in the dynamics of emotional concept verbalization, revealing a transition from object-oriented to anthropocentric models of metaphorization within the conceptual sphere JOY. While object metaphors predominate in the 20th century, the 21st century demonstrates an increased prevalence of the model JOY IS A LIVING BEING. The emergence of mixed types of joyful representation suggests a blurring of the boundaries of metaphorical thinking, characteristic of the postmodern linguistic and conceptual context of the 21st century.

Keywords: conceptual sphere, diachrony, metaphor, metaphorical model, verbalizers, corpus-based approach, statistical analysis.

Постановка наукової проблеми.

Позитивні емоційні концепти відображають важливий сегмент мовної картини світу, адже окреслюють не лише індивідуальний досвід, а й колективні уявлення спільноти про цінності та способи переживання дійсності. У художньому дискурсі ці уявлення репрезентуються через метафори, що уможливує виявлення моделей концептуалізації емоцій. Дослідження ґрунтується на структурно-семантичних та лінгвостатистичних характеристиках метафоричного осмислення концептосфери РАДІСТЬ в українській художній літературі ХХ–ХХІ ст. Аналіз метафор із застосуванням корпусних технологій відкриває нові перспективи в галузі когнітивної лінгвістики. Згаданий підхід дає змогу осмислити онтологічні та епістемологічні аспекти мови, а також її взаємодію з соціумом, що передбачає накладання досвіду та емоційних чинників людської свідомості, які згодом відображаються метафорично. Розуміння сфери-джерела визначає спосіб осягнення сфери-цілі й впливає на формування емоційних оцінок, поведінкових рішень і культурних смислів. Проте діахронійна динаміка метафоризації

позитивних емоцій у сучасній українській лінгвістиці висвітлена фрагментарно.

Складність і багатоаспектність вербалізації емоційних концептів, особливо в контексті художньої літератури, зумовлює необхідність застосувати комплексну методіку дослідження. Діахронійний аналіз концептосфери РАДІСТЬ в українській мові набуває особливого значення, оскільки дає змогу відстежити зміни колективного емоційного досвіду та його відображення, фіксуючи перехід від усталених парадигм до нових, антропоцентричних моделей, що постали в умовах постмодерного дискурсу ХХІ століття. Попри вагомий доробок у царині когнітивної лінгвістики та теорії метафори, діахронійна динаміка метафоризації позитивних емоційних концептів, зокрема, систематизація структурно-семантичних характеристик лексем, які їх репрезентують із застосуванням лінгвостатистичних методів на матеріалі української художньої прози ХХ–ХХІ ст. досі не була предметом окремого системного дослідження. Отже, актуальність дослідження зумовлено необхідністю заповнити наявну прогалину у вивченні

діахронійної динаміки метафоричного осмислення концептосфери РАДІСТЬ у нерозривному зв'язку з новими уявленнями лінгвоспільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних лінгвістичних студіях емоційну лексику розглядають як важливий маркер світоглядних і культурних змін мовної спільноти. Концептосфери базових емоцій, які не лише відображають, а й формують образ світу в певний історичний період. Концепт РАДІСТЬ уже був предметом наукових розвідок – передусім в етимологічно-культурологічному аспекті [1], у межах профілювання в українській мовній картині світу [3], а також досліджено асоціативно-вербальну модель згаданого концепту [4]. Незважаючи на наявний доробок, питання діахронії емоційного концепту залишається фрагментарно висвітленим, а системний аналіз змін частотності та структурно-семантичних характеристик метафоричних моделей вербалізації концепту РАДІСТЬ в українському художньому дискурсі ХХ–ХХІ ст. досі не був предметом окремого наукового розгляду.

Мета дослідження полягає у виявленні змін частотності, структурно-семантичних характеристик і метафоричних моделей вербалізації концептосфери РАДІСТЬ як складника позитивного емоційного досвіду мовної спільноти. Фактологічну базу сформовано на основі двох підкорпусів української художньої прози, створених у ГРАК [5], які репрезентують періоди 1901–2000 рр. та 2001–2022 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Методологічним підґрунтям дослідження послугувала теорія концептуальної метафори, розроблена Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [10], відповідно до яких метафора постає як когнітивний механізм концептуалізації досвіду. Важливим доповненням до цього підходу є концепція метафоричної варіативності

З. Ковещича [9], що дає змогу окреслити узуальні та індивідуально-авторські, а також культурно зумовлені відмінності в метафоричному осмисленні емоцій. Зокрема, запропоновано комплексну методику, що поєднує **корпусний підхід** до формування фактологічної бази дослідження (автоматична/автоматизована ідентифікація метафоричних словосполук, пошук типових словосполук із тими чи іншими компонентами), **концептуальне моделювання** (класифікація метафоризацій за певними структурно-семантичними моделями, структурне групування) та **статистичний аналіз** (для оцінювання результатів використано t-критерій Стьюдента та кількісні дані (частотність), кореляційний аналіз (коефіцієнти Спірмена й Пірсона, модифікований критерій Стьюдента)).

На основі модифікованої методики САТ (Словник–Анкета–Тексти за Є. Бартмінським [7]), яка містить аналіз словникових дефініцій, порівняльну характеристику асоціативних мереж вербалізаторів концептосфер РАДІСТЬ на матеріалі Українського асоціативного словника (УАС) [2: 1: 266, 304], корпуснобазований підхід (проаналізовано типові колокації зі складниками *радість*, що виявлені пошуком у ГРАК, урахувавши гендерну належність) та статистичний аналіз (визначено асоціативну відстань між досліджуваними концептами) [8] сформовано вербалізатори концептосфери РАДІСТЬ – *втіха*, *потіха*, *просвіток*, *радість*, *радоці*, *розрада*, *торжество*, *тріумф*, *утіха* (див.Рис.1).

Для формування переліку вербалізаторів концепту РАДІСТЬ також застосовано результати векторного аналізу. За даними Корпусу UberText (665 млн токенів; джерелами послугували тексти періодичних видань, Вікіпедії, художня література), найближчими семантичними асоціатами до лексеми *радість* є

Таблиця 2.

Частотність вербалізаторів концептосфери РАДІСТЬ та t-критерій

Лема	1901–2000	2001–2022	t-критерій
	відносна частота	відносна частота	
втіха	0,000204	0,000156	2,26
потіха	0,000037	0,00001	3,48
просвіток	0,000007	0,000008	0,23
радість	0,001581	0,000857	13,07
радощі	0,000113	0	9,29
розрада	0,000100	0,00011	0,62
торжество	0,000029	0,000028	0,12
тріумф	0,000023	0,000028	0,63

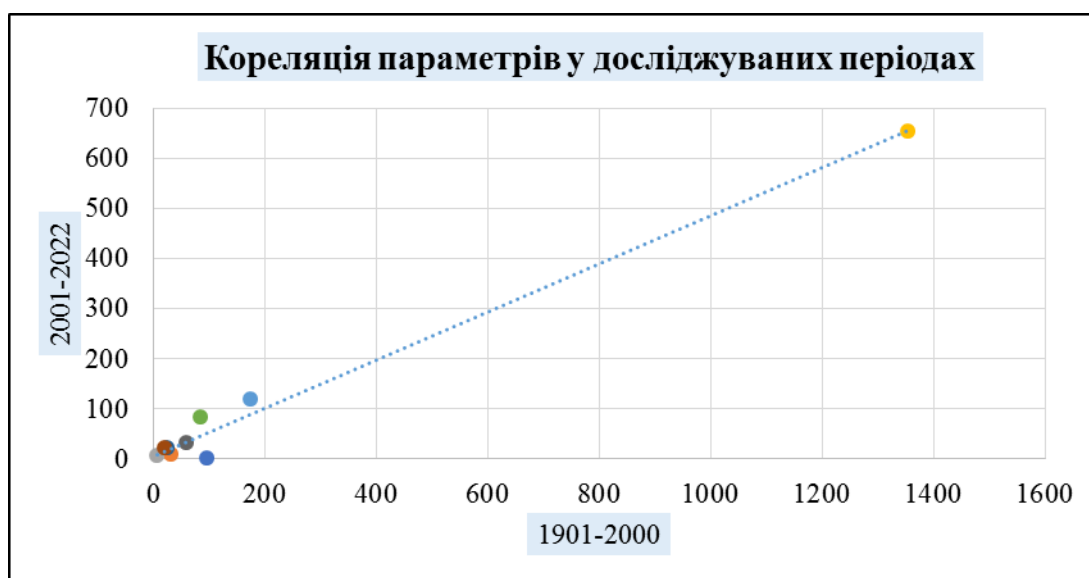

Рисунок 2. Кореляція параметрів концептосфери РАДІСТЬ у досліджуваних періодах

Частотність вербалізаторів концептосфери РАДІСТЬ. Ядровим та найчастотнішим вербалізатором концептосфери РАДІСТЬ в українській художній прозі у двох досліджуваних періодах – 1901–2000 рр. та 2001–2022 рр. є вербалізатор *радість*. Проте з аналізу кількісних показників випливає, що у ХХІ ст. частотність цього вербалізатора знижується, що може свідчити про тенденцію до варіативності мовної репрезентації емоційного досвіду та поступову зміну від ядра до периферії концептосфери. Вербалізаторам *втіха*, *радощі*, *потіха* у текстах ХХ ст. властива вища частотність порівняно з текстами

ХХІ ст., що вказує на зменшення репертуару моделей метафоризації концептосфери. Натомість вербалізатори *торжество* та *просвіток* є стабільно частотними в текстах обох періодів. Тенденцію до збільшення частотності простежено для вербалізаторів *розрада* та *тріумф* у текстах 2001–2022 рр (див. Рис. 3).

Отже, вербалізація концептосфери РАДІСТЬ демонструє стабільність ядрової частини та поступове концептуальне зміщення у до периферії, що є характерним для динаміки емоційних концептосфер у художній прозі.

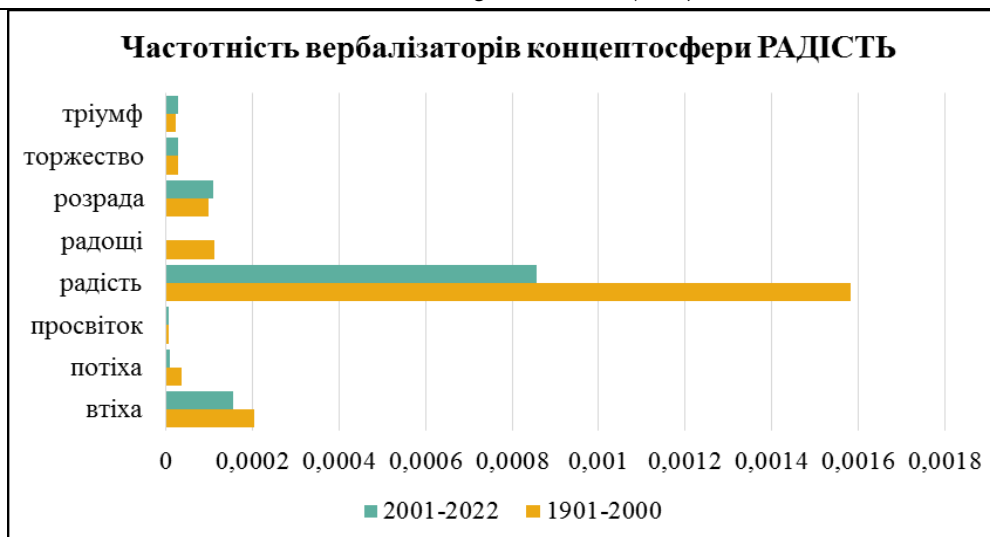

Рисунок 3. Частотність вербалізаторів концептосфери РАДІСТЬ у текстах досліджуваних періодах

Концептуальні моделі метафоризації концептосфери РАДІСТЬ в українських художніх текстах у 1901–2000р. Текстам періоду 1901–2000 рр. властива метафоризація за домінантною моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА (див. Рис. 4), зокрема, найчастотнішою моделлю цього типу є модель РАДІСТЬ – ЦЕ ОБ’ЄКТ: *Щоденна робота від ранку до вечора – завзята, як перший грім, або гаряча, важка, мов спрагли жнива, робота до болю в усьому тілі – втихомирювала його, давала розраду* (М. Стельмах). Метафоризаціям за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ СВІТЛО теж притаманна вища частотність у текстах досліджуваного періоду (*До князя підкрадався сон, Гарасій стирав з його чола краплини поту... стирав він піт білим рушником... і котроїсь хвилини засвітилося втіхою його видовжене обличчя з карлючкуватим носом* (Р. Федорів); *Часто в душі розквітала пишна радість – як у очах мигтіли просвіти, як зринали напростідилічні краєвиди, як траплялися щасливі години* (О. Ізарський)).

Незначна частотність притаманна в метафоризаціях за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ РЕЧОВИНА (*То княжич вибухнув радощами, як вітер над гладким плесом* (К. Гриневичева), яка водночас є підґрунтям для конкретнішої концептуальної моделі підтипу

РАДІСТЬ – ЦЕ РІДИНА, що постає як фізична матерія з характеристиками текучості, проникності, динамічного об’єму, напр.: *Марія почула, заллялася і захлинулася втіхою, кинулася до свого мудрагеля і так цілувала, що він ледь видержав, щоб не розкричатись* (У. Самчук), *Пив радощі світу, як сказав би поет* (О. Гончар).

Помірну частотність простежено для моделі метафоризації підтипу РАДІСТЬ – ЦЕ МЕНТАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ: *Та хіба вигадаси розраду, коли обом ясно: вчинено явну, але непоправну несправедливість?* (І. Малишевський), *Коли люде мають хоч одну з таких бід, вони журяться і не знаю розради* (Н. Кибальчич).

Концептуальна модель РАДІСТЬ – ЦЕ СТИХІЯ охоплює низку метафор, у яких концептосфера РАДІСТЬ постає як руйнівна сила природи. Однією з частотних моделей цього типу є модель РАДІСТЬ – ЦЕ ВОГОНЬ, що наділяє емоцію ознаками тепла, охоплення й неконтрольованого поширення (*Сторожові буйки горіли втіхою* (Л. Різник), *Ясиня сиділа на вирві старинного замкового муру, як у сідлі кам’яного коня, звисока бачила ніби саме верхів’я річей, нове обличчя краєвиду і серце її палало втіхою від їзди у мрію нарівні з облаками* (К. Гриневичева)).

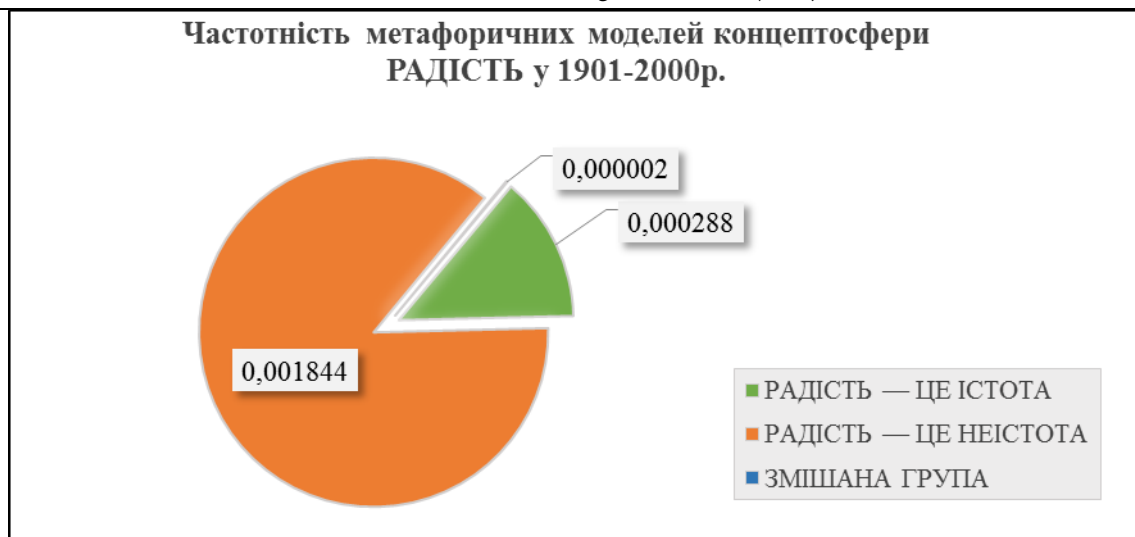

Рисунок 4. Частотність метафоричних моделей концептосфери РАДІСТЬ у 1901–2000 рр.

У межах категорії НЕІСТОТА, що об'єднує об'єкти або нечуттєво конкретизовані прояви, незначна частотність властива метафоризаціям за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ ЗВУК: – Я, Даниле Максимовичу, **надіється втіху** якусь **почути**, а ви теж наче політрук (М. Стельмах), Охоплює охота роздяться, змішатися з ними та купаючися в сонці, плескати в долоні і **вигукувати радощі** життя, піднявши голову у небо (С. Яблонська).

Для текстів періоду 1901–2000 рр. метафоризації за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА не є частотними порівняно з метафоризаціями за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА, напр.: *Пощо для чужої примхи труїти неспокою та небезпекою хвилини, які можна віддати втісі та пестоцям?* (В. Леонтович), *Засяє сонце, **оживуть радощі**, зацвітуть квітки... сині, рожеві, білі, білі, білі...* (С. Васильченко). Концептуальна модель РАДІСТЬ – ЦЕ ЛЮДИНА, яка свідчить про тенденцію персоніфікувати емоційний стан, наділяючи його рисами або поведінкою людини, значна частотність прослідковується у типі цієї категорії (*Дасть Господь, і ви, і я, і пан Цезаревич **діждемося потіху** і слави з неї* (О. Кобилянська), *Та Адаць і **не чекав розради**, подався бігцем сходами вгору* (Р. Федорів)). Також

менш поширеною, проте помірно частотною у цій категорії є модель підтипу РАДІСТЬ – ЦЕ СУПРОТИВНИК, у якому радість постає як опонент чи сила, що вступає у взаємодію (*А трохи віддалік **панувала втіха** – безжурні вигуки літали торговицею, яка перетворилася в місце веселого гульбища* (М. Івасюк), – *Напружена праця швидко сточує сили і **вбиває радощі** життя* (О. Слісаренко)).

Метафоричні контексти ЗМІШАНОЇ ГРУПИ, наприклад, РАДІСТЬ – ЦЕ ОБ'ЄКТ/ІСТОТА трапляються рідко в текстах згаданого періоду: *Григорій не міг **приховати радощів**, що охопили його* (Ю. Дольд-Михайлик), *Раділи й нойони, і навіть принци крові – джихангіри **не приховували радощів*** (В. Малик).

Концептуальні моделі метафоризації концептосфери РАДІСТЬ в українських художніх текстах 2001–2022-х рр. Тенденція щодо домінування концептуальної моделі РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА зберігається в період 2001–2022 рр. (див. Рис.5). Зокрема, найчастотнішою моделлю метафоризації є РАДІСТЬ – ЦЕ ОБ'ЄКТ: *Кожний новий листок **дарував утіху**, і хоча, а може, саме тому, що нам був відомий зміст зашифрованого в ньому послання, його поява дорівнювала святу* (Т. Гаврилів), *Знову **крутитеся** в усіх під ногами, аби*

уповільнити торжество закону (А. Кокотюха), *Ми це знали, тому, коли приходила весна або літо, ми віднаходили розраду* у вожді (А. Чех).

Не менш частотною є модель РАДІСТЬ – ЦЕ СВІТЛО, якій властива стабільна частотність упродовж обох періодів: *Ці дикі качки на ставку випромінювали торжество розвесніння* (А. Кондратюк), *Сині очі сяяли торжеством* (А. Болото), *Сама гарна та доладна, обличчя світиться втіхою і молодістю* (Б. Боровець). Метафоризаціям за концептуальною моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ РЕЧОВИНА властива незначна частотність, однак для підтипу РАДІСТЬ – ЦЕ РІДИНА, прослідковується помірний рівень

вживання (І у моменті отакім як виразно струменить, **переливається торжество** життя (А. Кондратюк), *...Згадки пливли, ніби повторювалося прожите, і гоїдалися над небеславською дорогою три трумни, засвідчуючи, що прокляття Шпайхерової таки сповнюється; заглянути в домовини ще раз і знову пірнути в чорну отхлань несусвітньої розпачі було Йосафатові невміч, він мусив від страшних загадок кудись утекти, бо **зачерпнути розради** не мав у кого: на вузлі найбільшої в селі хатки стояла розкішна, неприступна й смутна Наталка Слобідська...> (Р. Іваничук).*

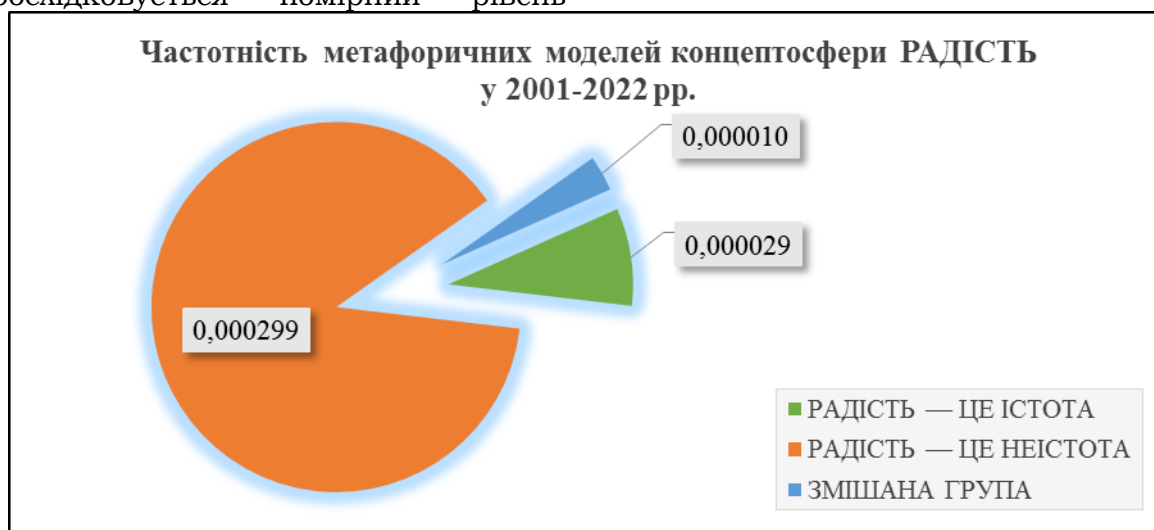

Рисунок 5. Частотність метафоричних моделей концептосфери РАДІСТЬ у 2001–2022 рр.

Метафоризація за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ МЕНТАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ зазвичай зберігає незначну частотність у цьому періоді: *А на решту запитів людина не знає розради...* (М. Дочинець), *Такі яскраві образи гріли душу й піднімали самооцінку, бо насправді в Тані нікого не було, тоді як її ровесниці вже пізнати втіхи кохання не лише платонічного й романтичного, але й фізичного* (Ю. Ілюха).

В ієрархії концептуальних метафор модель РАДІСТЬ – ЦЕ ВОГОНЬ функціонує як гіпонімічна реалізація моделі типу РАДІСТЬ – ЦЕ СТИХІЯ, що окреслює метафору радості через уявлення про природну силу, що може

набирати конкретних форм – вогню, води, вітру, бурі, напр.: *Видно, почув її мову отець Миколай, бо на мить замовк, його карі очі зупинились на ній, спалахнули втіхою й тут же затінилися осугою невпевненості* (Р. Іваничук). Низька частотність у цьому періоді притаманна метафоризаціям за концептуальними моделями РАДІСТЬ – ЦЕ ХВОРОБА (*Петро ходив чорніший за кору історичної груші, а вся лікарня **хворіла потіхою...*** (А. Процайло)) та РАДІСТЬ – ЦЕ ЗВУК (*От бачиш, Любко, це таки твоя дочка, а не моя, якщо взяла собі за подругу таку мразоту!!! – в голосі Захара Захарича **бриніло торжество*** (Т. Литовченко,

О. Литовченко), *Нарешті є кому поскаржитись, вилити душу, **почути розраду*** (Н. Доляк) – ймовірно актуалізація прямого значення *чути* (сприймати за допомогою органів слуху які-небудь звуки [4: 11: 385]).

Концептуальна модель РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА у 2001–2022 рр. залишається помірно частотною, що свідчить про тенденцію до персоніфікації емоційного досвіду: – *Чечель знову відпив, зміряв Марію поглядом від п'ят до маківки й **не стримав утіхи**, побачивши, як вдова нервово повела плечима* (А. Кокотюха), *А якщо гордовита Річ Посполита цосили **опирається торжеству** правди Божої та справедливості людської, то й не треба жаліти її* (Т. Литовченко, О. Литовченко). Концептуальна модель РАДІСТЬ – ЦЕ ЛЮДИНА має помірну частоту вживання (*І він знову молився, поринав у молитву, як із заплющеними очима любив у дитинстві поринати в річкову воду, силою втримувати себе, і чим довше вдавалося втриматися, тим більша **приходила втіха*** (І. Корсак), *І ось, коли вони знову йшли додому на*

*вакації, то завітали до тих господарів і сказали: – От, вже-сьте ся **дочекали потіхи** з вашого Лисачка, бо вже зістав старостов!* (Ю. Винничук)), а модель підтипу РАДІСТЬ – ЦЕ СУПРОТИВНИК не є частотною (*Й ось він лежав, його роздуते, спотворене тіло, яке ще недавно ходило і **віддавалося втіхам**, невеличким слабкостям, без яких немає життя* (Т. Гаврилів)).

Проте типи ЗМІШАНОЇ ГРУПИ концептуальна модель РАДІСТЬ – ЦЕ ОБ'ЄКТ/ІСТОТА: *Мабуть, простіше було б виставити захисний щит добровільної амнезії вчитися **шукати втіху** в теперішньому* (М. Матіос) метафоризація значно зростає порівняно з попереднім періодом.

Динаміка метафоричних моделей концептосфери РАДІСТЬ. Аналіз загальної тенденції динаміки метафоризації концептосфери РАДІСТЬ у текстах 1900–2000 р. та 2001–2022 р. підтверджує як стабільну частотність моделей, так і поступову зміну в окресленні концептуального простору емоції (див. Рис.6).

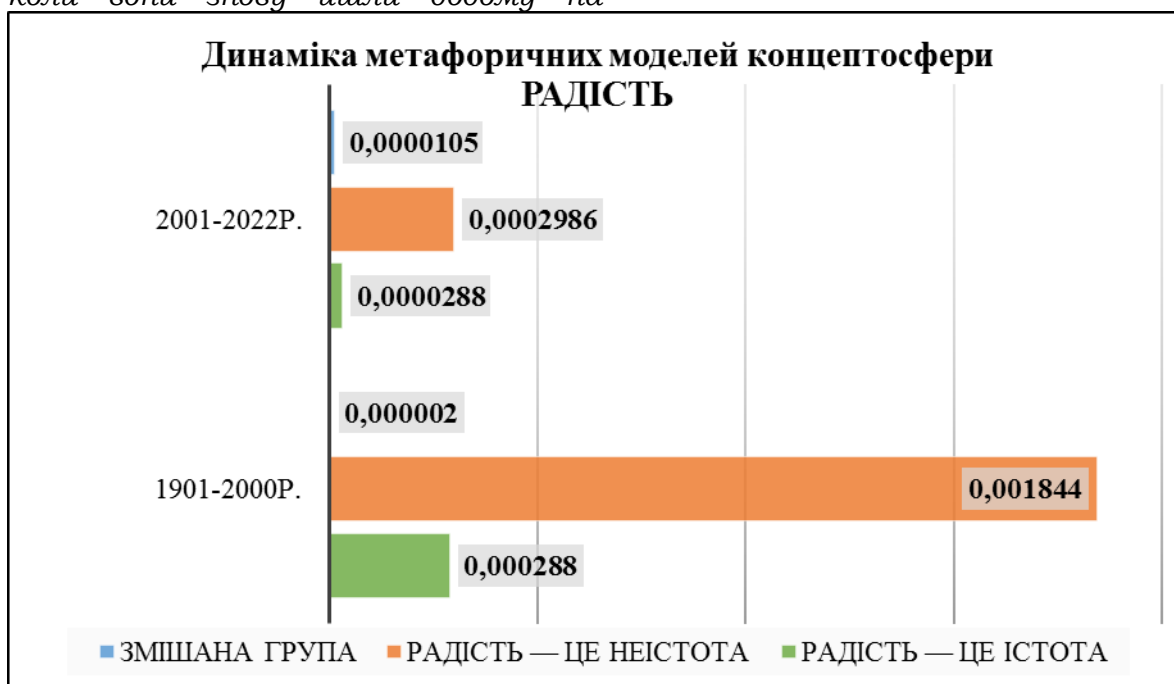

Рисунок 6 Динаміка метафоричних моделей концептосфери РАДІСТЬ у досліджуваних періодах

Діахронійний аналіз засвідчив збереження домінантної моделі

РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА, однак її частотність у XXI ст. поступово

зменшується. У ХХ ст. провідними є об'єктні та ментальні репрезентації (СВІТЛО, РІДИНА, ВОГОНЬ, МЕНТАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ), тоді як у ХХІ ст. простежується часткове звуження цієї групи та поступове зміщення уваги до моделей з елементами персоніфікації. Зростання частотності моделі РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА, зокрема різновиду РАДІСТЬ – ЦЕ ЛЮДИНА, свідчить про формування антропоцентричного способу осмислення емоційного стану. Паралельно у ХХІ ст. відчутно посилюється роль змішаних метафоричних структур, що демонструє тенденцію до концептуального гібридування та розмиття традиційних меж метафоризації.

Упродовж ХХ–ХХІ ст. простежується поступовий перехід від об'єктного до антропоцентричного моделювання радості, що відображає ширші зрушення у світоглядній та дискурсивній практиці сучасної української мови.

Висновки й перспективи дослідження. У художній прозі ХХІ ст. концепт РАДІСТЬ зазнає трансформацій: спостерігається зниження частотності моделі РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА, яка домінувала у ХХ ст. та зростання персоніфікованої моделі РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА. Водночас помітне розширення ЗМІШАНОЇ ГРУПИ моделей свідчить про ускладнення метафоричних структур і тяжіння до комбінованих способів репрезентації емоційного досвіду. Лексема *радість* є ядреним вербалізатором концептосфери в обох періодах, хоча у ХХІ ст. її частотність знижується, що зумовлено тенденцію до збільшення лексичних варіацій мовної репрезентації емоційного досвіду. Відповідно, спостерігається поступова реструктуризація. Зменшення лексичного репертуару в ХХІ ст. вербалізаторів *втіха*, *радоці*, *потіха*, що були помітно частотнішими у ХХ ст., свідчить про звуження традиційного переліку вербалізаторів РАДОСТІ. Хоч у текстах 2001–2022 рр.

спостережено зростання частотності таких вербалізаторів, як *розрада* і *тріумф*.

Домінантна модель РАДІСТЬ – ЦЕ НЕІСТОТА в текстах обох періодів засвідчує стабільну частотність (зокрема, у підтипах РАДІСТЬ – ЦЕ ОБ'ЄКТ/СВІТЛО/РІДИНА/ВОГОНЬ/МЕНТАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ). Водночас у текстах ХХІ ст. частотність цієї моделі знижується, що супроводжується зростанням частотності метафоризацій за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ ІСТОТА. Наявне поступове зростання частоти персоніфікацій, зокрема концептуальної метафоризації за моделлю РАДІСТЬ – ЦЕ ЛЮДИНА, що вказує на когнітивний зсув щодо уявлення про радість як суб'єкта дії. Часткове збільшення частотності ЗМІШАНОЇ ГРУПИ у текстах ХХІ ст. свідчить про тенденцію до розмиття меж концептуальних моделей метафоризації.

Лінгвостатистичні обчислення підтверджують загальні зміщення від простих, переважно об'єктних метафор до антропоцентричних і складних, комбінованих моделей концептуалізацій. За допомогою кількісного аналізу простежено не лише домінування окремих моделей, а й їхню динаміку впродовж ХХ–ХХІ ст., що свідчить про зміни в емоційному дискурсі української прози відповідно до змін культурно-соціального середовища та історичних впливів.

Перспективою досліджень вербалізації концептосфери РАДІСТЬ є розширення часових меж аналізу періоду 2022–2025 рр., що репрезентує фазу повномасштабної російсько-української війни. Імовірним є зміна частотності та семантична структура вербалізаторів концептосфери РАДІСТЬ, а також поява нових або модифікованих метафоричних моделей, з огляду на трансформацію соціального, емоційного та ціннісного контексту. Аналіз корпусу воєнного часу дасть змогу зіставити довоєнні та воєнні способи концептуалізації *радоці*, виявити тенденції її переосмислення в умовах

травматичного досвіду, пов'язаного із втратою, стійкістю, надією. У ширшій перспективі дослідження сприятиме глибшому розумінню динаміки

емоційної концептосфери української мови та механізмів мовної реакції на екстремальні соціокультурні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дріч Ю. Номінативне поле концепту "радість"/"печаль" в українській мові: етимолого-культурологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2014. Вип. 11. С. 22–26. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/22437>. (дата звернення: 03.10.2025).
2. Мартінек С. В. Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 1: Від стимулу до реакції. 2-ге вид., стер. Львів: ПАІС, 2008. 344 с.
3. Ольхович-Новосадиук М. М. Вербалізація концепту "радість" в українській мовній картині світу (на матеріалі художньої прози). *Записки з українського мовознавства.* 2021. Вип. 28. С. 248–255. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235549>.
4. Словник української мови: в 11-ти томах. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Наук. думка. Том 11. 1980. 385 с. URL: <https://sum.in.ua/s/chuty> (дата звернення: 13.08.2025)
5. Хомчак О. Г., Волкова І. В. Асоціативно-вербальна модель концепту радість в українській мовній картині світу. *Science, Research, Development. Philology, sociology and culturology: monografia pokonferencyjna.* 2018. с. 65–67. URL: <https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2764>. (дата звернення: 03.10.2025).
6. Шведова М., фон Вальденфельс Р., Яригін С., Рисін А., Старко В. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Київ; Львів; Єна, 2017–2025. URL: <https://uacorpus.org>. (дата звернення: 05.06.2025).
7. Bartmiński J. Kryteria ilościowe w badaniu stereotypów językowych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego.* 1988. Vol. 41. Pp. 91–104.
8. Bartmiński J. Stereotypy mieszkają w języku. *Studia etnolingwistyczne. Lublin,* 2007. Pp. 72–84.
9. Hultso O.-A., Levchenko O. Associative verbal network of concepts РАДІСТЬ (joy) and СТРАХ (fear): experimental and corpus approaches. *2022 IEEE 17th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT).* 2022. Pp. 142–145. <https://doi.org/10.1109/CSIT56902.2022.10000485>.
10. Kövecses Z. Conceptualizing emotions: a revised cognitive linguistic perspective. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics.* 2014. Vol. 50. No. 1. Pp. 15–28. <https://doi.org/10.1515/psicl-2014-0002>.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by.* Chicago: *The University of Chicago Press,* 2003. 276 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Drich, Yu. (2014). Nominatyvne pole kontseptu "radist"/"pechal" v ukrainiskii movi: etymoloho-kulturolohichnyi aspekt. [Nominative Field of the Concepts "Joy" / "Sadness" in the Ukrainian Language: Etymological and Cultural Aspect]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriiia 10: Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy.* Vol. 11. Pp. 22–26. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/22437>. (reference date: 13.08.2025). [in Ukrainian].
2. Martinek, S. V. (2008). *Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk: u 2 t. T. 1: Vid stymulu do reaktsii.* 2-he vyd., ster. [Ukrainian associative dictionary: in 2 volumes. Vol. 1: From stimulus to response]. Lviv: PAIS. 344 p. [in Ukrainian].

3. Olkhovych-Novosadiuk, M. M. (2021). Verbalizatsiia kontseptu "radist" v ukrainiskii movnii kartyni svitu (na materialii khudozhnoi prozy). [Verbalization of the concept "joy" in the Ukrainian worldview (based on the material of fictional prose)] *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. Vol. 28., Pp. 248–255. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235549>. [in Ukrainian].
4. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11-ty tomakh. [Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 volumes.] (1980). AN URSS. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni; ed. by I. K. Bilodid [et al.]. Kyiv: Nauk. dumka. Vol. 11, 385 p. URL: <https://sum.in.ua/s/chuty>. (reference date: 13.08.2025). [in Ukrainian].
5. Khomchak, O. H., Volkova, I. V. (2018). Asotsiatyvno-verbalna model kontseptu radist v ukrainiskii movnii kartyni svitu. [Associative-verbal model of the concept "joy" in the Ukrainian linguistic worldview]. *Science, Research, Development. Philology, sociology and culturology: monografia pokonferencyjna*. Pp. 65–67. URL: <https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2764>. (reference date: 13.08.2025). [in Ukrainian].
6. Shvedova, M., von Waldenfels, R., Yaryhin, S., Rysin, A., Starko, V. (2017–2025). Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK) [GRAC: General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian]. Kyiv; Lviv; Yena, URL: <https://uacorpus.org>. (reference date: 05.06.2025). [in Ukrainian].
7. Bartmiński, J. (1988). Kryteria ilościowe w badaniu stereotypów językowych. [Quantitative criteria in the study of linguistic stereotypes]. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. Vol. 41. Pp. 91–104. [in Polish].
8. Bartmiński, J. (2007). Stereotypy mieszkają w języku. [Stereotypes reside in language]. *Studia etnolingwistyczne. Lublin*. Pp. 72–84. [in Polish].
9. Hultso, O.-A., Levchenko, O. (2022). Associative verbal network of concepts РАДИТЬ (joy) and СТРАХ (fear): experimental and corpus approaches. *2022 IEEE 17th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. Pp. 142–145. <https://doi.org/10.1109/CSIT56902.2022.10000485>. [in English].
10. Kövecses, Z. (2014). Conceptualizing emotions: a revised cognitive linguistic perspective. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*. Vol. 50. No. 1. Pp. 15–28. <https://doi.org/10.1515/psicl-2014-0002>. [in English].
11. Lakoff, G., Johnson, M. (2003). Metaphors we live by. Chicago: *The University of Chicago Press*, 276 p. [in English].

Дата надходження статті: 23.01.2026

Дата прийняття статті: 06.02.2026

Опубліковано: 27.02.2026